

ANMELDELSER

Joachim Hellmer in Verbindung mit *Uwe Behder*, *Karsten N. Brodersen* und *Detlev Frehsee*: Beiträge zur Kriminalgeographie. Kriminologische Forschungen Band 12. Berlin: Duncker & Humblot, 1981. 161 pp. DM 68.—.

Boken är en sammanställning av arbeten skrivna vid Kriminologisches Seminar vid Kiels universitet i Västtyskland. I en inledande och programmatisk artikel försöker *Hellmer* lansera kriminalitetsgeografin som en speciell teoretisk ansats inom den kriminologiska orsaksforskningen. Mitt intryck är dock, att de presenterade arbetena inte uppnår detta mål. Visserligen bryts det vanliga riksperspektivet ner till att gälla regionala och kommundata, men själva orsaksförklaringarna (ofta tyvärr av ad-hoc karaktär — undantag *Frehsees* artiklar) är hämtade från det traditionella teoriförrådet såsom teorier om tillfällesstrukturens betydelse, anomie-teori, social desorganisation osv

Innehåll (mina översättningar)

1. Kriminalitetsgeografin och kampen mot brottsligheten (*Hellmer*).
2. Om kriminaliteten i Väst- och Östtyskland (*Hellmer*).
3. Kriminaliteten i Berlin (*Hellmer*).
4. Ungdomskriminalitetens regionala skillnader (*Hellmer*).
5. Turismens betydelse för kriminaliteten (*Hellmer*).
6. Semesterkriminaliteten i Schleswig-Holstein 1972/73 (*Behder*).
7. Kriminaliteten i en turistintensiv Nordsjö-badort (*Frehsee*).
8. Kriminaliteten på en dansk semesterö (Rømø) (*Brodersen*).
9. Den kulturella strukturen i urbana kriminalitetsområden. Ett bidrag till kriminalökologin (*Frehsee*).
10. Kriminalitetsgeografin — en ansats till en naturligare förståelse av det samhälleliga fenomenet »kriminalitet« (*Frehsee*).
11. »Identitetsteori« och kommunikriminalitet. Rapport om en fältundersökning (*Hellmer*).

Jag kommer bara att kommentera några arbeten.

Hellmers »Om kriminaliteten i Väst- och Östtyskland« är ett försök att med hjälp av officiell kriminalstatistik belysa kriminalitetsvolym och -struktur i de båda tyska staterna vid slutet av 1960-talet. Trots att uppgifterna är föråldrade¹⁾, förtjänar artikeln uppmärksamhet, eftersom empirisk information om kriminaliteten i socialistiska stater är rätt sällsynt. Resultaten kan sammanfattas på följande vis.

- * Kriminalitetsfrekvensen är högre i Väst- än i Östtyskland.
- * I båda länderna förekommer avsevärda regionala skillnader.
- * I båda länderna är kriminaliteten vanligare i städerna än på landsbygden.

¹⁾ Utvecklingen på 70-talet beskrivs t. ex. av *Günther Sander*, Kriminalität und Kriminologie in der DDR, Kriminologisches Journal, 14, 1982, pp. 25—39.

- * Kriminalitetsstrukturen är likartad: trafikbrott och brott mot förmögenhet dominerar.
- * Medan kriminaliteten i Västtyskland ökade under 1950- och 1960-talen, har den avtagit eller varit konstant i Östtyskland.
- * Även i Östtyskland begår ungdomarna oftare brott än de vuxna. *Hellmer* sammanfattar: I Östtyskland ges ungdomarna chansen att hitta tillbaka till samhället.

Arbetena nr 6—8 redovisar resultaten från fältundersökningar utförda i Bad Harzburg, Wyk och på den danska ön Rømø. Artiklarna är givande, därför att de lyckas beskriva kriminalitetet i ett mycket realistiskt och konkret sammanhang, vilket man i vanliga kriminalstatistiska undersökningar sällan åstadkommer. Brottsligheten framträder som en naturlig del av vardagen och tycks ofta vara mycket banal. Detta glömmar man (inkl recensenten) lätt, när man arbetar med sina dimensionslösa aggregerade data på läns- eller riksnivå. Och människorna i sin invanda omgivning tycks reagera på *denna* brottslighet med sans och återhållsamhet, utan att de för den skull behöver vara speciellt liberala.

Artikel nr 10 belyser på ett åskådligt (och i viss mån även triviale) sätt, hur brottsligheten står i nära samband med stadens sätt att fungera. *Frehsee* betraktar således stora delar av den traditionella förmögenhetskriminaliteten som negativa externa effekter. Även han ställer den kriminalpolitisk betydelsefulla frågan, i vilken mån straffrätten och den statliga kontrollapparaten ska ha till uppgift, att skydda ekonomiska *partikulär*intressen hos till exempel affärsinnehavare eller försäkringsbolag. Han pläderar för en civilrättslig konfliktreglering i dylika fall.

Hanns von Hofer

Albert Schønning: Erstatning fra staten til voldsofre. Universitetsforslaget, Oslo 1981. 146 s. + registre. 110 n.kr.

Den norske ordning, hvorefter der kan ydes erstatning til voldsofre fra staten, har fra sin tilblivelse i 1976 — som den danske — været administreret af et centralt nævn bestående af en dommer, en advokat og en sagkyndig i sociallovgivning. Fra 1. juli 1981 er administrationen af reglerne decentraliseret til fylkesmennene, og nyordningen er den umiddelbare anledning til, at det norske justisdepartement har foranlediget denne bog udarbejdet. Bogen er først og fremmest tænkt som vejledning for fylkesmennene ved erstatningsreglernes administration. Forfatteren har siden 1976 været formand for erstatningsnævnet, der efter decentraliseringen fungerede som ankenævn. Han har således et førstehåndskendskab til nævnets praksis.

Der er tale om en overordentlig fyldig og instruktiv kommentar, som utvivlsomt vil finde læsere langt ud over den kreds, som bogen i første række sigter imod. En dansk læser vil blandt andet hæfte sig ved, at antallet af ansøgninger om erstatning også når indbyggertallene tages med i betragtning, er langt mindre i Norge end i Danmark. I 1980 var der således i Norge godt 200 sager mod 756 i Danmark. I 1981 modtog det danske nævn 976 ansøgninger, og den samlede udgift til erstatninger var ca. 5,1 mill. kr. mod 3,2 mill. i 1980.

Selvom der lovteknisk er tale om en forskellig afgrænsning i Danmark og Norge, er det vanskeligt at få øje på forskelle af større praktisk betydning med hensyn til lovgivningens område. Mange af de overvejelser som det norske nævn har været stillet over for, vil man i Danmark ikke genkende til. Det gælder således det ikke altid nemme spørgsmål, om en skade (med ukendt gerningsmand og uden vidner) faktisk er forvoldt ved en forbrydelse, og spørgsmålet om, i hvilket omfang nævnet skal føle sig bundet af afgørelser om strafbarheden m. v., truffet af domstole og anklagemyndighed. I princippet står det danske nævn frit, men ingen vil antagelig forvente, at et nævn, med den anførte sammensætning, skulle indlade sig på i videre omfang at se stort på sådanne afgørelser. Navnlig afgørelser af skyldsspørgsmålet truffet af domstolene med de garantier, som domstolsbehandlingen indebærer, vil naturligvis praktisk talt altid blive lagt til grund af nævnet. Hvad angår erstatningens *udmåling*, må nævnet derimod jævnlig foretage en selvstændig vurdering, blandt andet fordi det ikke sjældent er svært af dommene at se, hvordan man er nået frem til erstatningsbeløbet. En grund mere er, at den skadelidte, der ved dommen er anset for »sagesløs« jfr. straffelovens § 244 om vold, hverken efter den danske lovs forarbejder eller efter nævnets praksis, nødvendigvis skal have (fuld) erstatning af statskassen.

Medens der i Danmark ikke som i Norge gives erstatning for »tort« ved tab af pårørende, er det interessant at konstatere, at den tilsvarende erstatning for voldtægt i Norge og Danmark udmåles med praktisk talt identiske beløb nemlig 15—20.000 kr.

En gennemgang af de danske regler og nævnets praksis findes i ADVOKATEN 1981 side 113 ff. Artiklens forfatter, advokat Hans Fischer-Møller, er medlem af det danske erstatningsnævn.

N. C. Bitsch

Criminal and Civil Investigation Handbook. Edited by Joseph J. Grau with the assistance of Ben Jacobson. McGraw-Hill Book Company, New York, etc. 1981. ISBN 0-07-024130-9.

Denna stora handbok är främst avsedd att vara referensbok för praktiker. Huvuddelen är också skriven av personer, som är praktiskt verksamma som utredare på olika sätt. Antalet författare är 68 (inklusive ett par organisationer). Utgivaren, Joseph J. Grau, som också medverkar med ett par intressanta kapitel (»Information Sources«, tillsammans med Ben Jacobson, och »Strategies to Counter the Receiver of Stolen Goods«), är professor vid Long Island University (Criminal Justice Department).

Bokens mer än 1000 sidor är fördelade på 63 kapitel ordnade i 8 avdelningar. Den första avdelningen har introducerande karaktär. Det blir klarlagt, att de former av utredande verksamhet som skall behandlas främst anknyter till åtal för brott och juridisk lösning av civilrättsliga konflikter, men också innesluter åtgärder vid bl. a. skatte- och indrivningsmyndigheter samt försäkringsbolag. »Investigation« definieras som »the medium through which facts... are identified, ... gathered,

preserved, and subsequently prepared as evidence in anticipation of a legal proceeding« (s. 1—9). Huvuddelen av boken är dock inriktad på att underlätta polisiär verksamhet. Detta blir mer begripligt när man upplysts (s. 1—19) om att det i USA finns omkring (exakta siffror finns inte) 40.000 olika självständiga polisiära organ.

Den andra avdelningen behandlar på ett lättfattligt sätt relevanta delar av amerikansk processrätt, främst bevisrätt och användningen av tvångsmedel. Genomgående betonas vikten av att en utredare håller sig inom lagens ramar; inte därför att det egentligen vore »fel« att skaffa information på annat sätt, utan därför att man inte får riskera att domstolen avvisar framlagd bevisning därför att den åtkommit på olagligt sätt. Ungefär 300 rättsfall nämns, men hänvisningarna till juridisk litteratur är ytterst knapphändiga.

De återstående sex avdelningarna bär titlarna »Public Police at the Crime Scene«, »Gathering Information from Persons«, »Operational and Nonoperational Police Units«, »Business-Oriented Crime«, »Insurance Investigations and Loss Prevention« och »Selected Areas of Investigation«. Den mest underhållande läsningen finner man i den sista avdelningen, som bl. a. behandlar utredning och agerande i samband med terrorism, tagande av gisslan, narkotikasmuggling, sexualbrott, korrupcion, häleri, utpressning och konststöld. I kapitlen »Use of Electronic Surveillance in Narcotics Investigation« (avdelning 5) och »Narcotics Buy Operation« (avdelning 8) får man veta, att narkotikaspaning rutinmässigt sker genom att polismän uppträder som köpare av narkotika och att det inte är ovanligt att »undercover officers« hanterar penningbelopp i storleksordningen 100.000 dollars. Liknande metoder används vid spaning mot hälare. Överhuvudtaget är provokation till brott en »utredningsmetod« som i USA synes vara allmänt accepterad.

En svaghet hos boken är att det nästan aldrig diskuteras varför man bör göra på ett visst sätt: det sägs bara hur man bör göra. Det hade säkerligen också varit klagörande att på något sätt relatera »praktisk« utredning till vetenskaplig verksamhet. Det finns vidare anledning att anmärka på att åtskilliga bidrag är påfallande ytliga och att upprepningarna är många. Bristen på hänvisningar till annan litteratur är uppseendeväckande. — Presumptiva brottslingar torde endast kunna ha direkt nytta av kapitlet om »Theft of Utility Services« (avledning av elektrisk kraft o. dyl.).

Även om en nordisk läsare, t ex en författare av polishandböcker, kanske kan få en del tips, är framställningen alltför bunden till amerikanska förhållanden för att den skall kunna vara till verklig nytta. Något mer torde vara att hämta — vilket ju inte alls framgår av bokens titel — för den som sysslar med brottsprevention och säkerhetstjänst.

Nils Jareborg

Hans Kristian Bjerke: Tvangs- og rettsmidlene i straffeprosessen. Universitetsforlaget, Oslo 1981, 134 s.

Bjerkes bok är avsedd som lärobok för juridisk embetsexamen. Men det har sina sidor att ge ut läroböcker i en tid med livlig lagstiftningsverksamhet. Ungefär samtidigt med att boken utkom, antogs i Norge en ny straffprocesslag, som visserligen — såvitt jag vet — ännu inte har trätt i kraft. Skillnaderna mellan den gamla och den nya lagen är i hithörande avseenden inte revolutionerande, men de finns där. Vad skall nu en läroboksförfattare välja: att utgå från den gamla, ännu gällande ordningen eller från den nya, som kan vara den som studenterna möter i praktiken som färdiga jurister? Bjerke har valt det förra, även om han flitigt noterar skillnader i förhållande till det lagförslag, som förelåg, då boken skrevs. Av betydelse för valet är dels när den nya lagen väntas träda i kraft, dels på vilket stadium som processrätten studeras enligt studieordningen. Men om tidpunkten för ikraftträdandet inte förväntas vara mycket avlägsen, skulle jag nog ha föredragit att utgå från den nya lagen och anmärka skillnaderna gentemot den gamla. Det är dock den nya lagen, som studenterna kommer att tillämpa under större delen av sin tid som verksamma praktiker. Måhända skulle ett sådant val ha fördröjt utgivningen några månader, men i gengäld skulle boken ha förblivit aktuell en längre tid.

När man skriver en lärobok, bör man förstås tänka på vad det är som studenterna skall lära sig och vad de inte skall lära sig. Det senare bör enligt min mening rensas ut ur den text, som utgör pensum. Hänvisningar till litteratur och rättsfallsbeteckningar, som inte krävs för tentamen, bör inte som hos Bjerke stå i texten, där de stör läsaren, utan i noter. I den mån som själva texten går utöver pensum, bör det överskjutande sättas med mindre stil. Sådant förekommer i rättsmedelsavsnittet i Bjerkes bok men inte i tvångsmedelsdelen. Om den senare är avsedd att inläras i sin helhet, förefaller den mig i drygaste laget, t. ex. notiser om särregleringar i brand- och tullagar.

Tvångsmedelsdelen utgörs i stort sett av en redogörelse för reglerna. En svensk läsare, som kan tänkas vara i samma läge som en norsk student, nämligen att inte veta så mycket om ämnet i förväg, skulle väl ibland ha önskat sig något utförligare förklaringar. Som exempel kan nämnas det allra sista avsnittet i denna del, det om tvångsförvaltning. Enligt norsk rätt kan i vissa fall, då misstänkt eller dömd avvikit utomlands, hans i Norge kvarlämnade egendom sättas under tvångsförvaltning (nya lagen 220—222 §§).¹⁾ Avsikten med tvångsförvaltningen är att därigenom sätta den avvikne under press att återvända till Norge och ta sitt straff. Åtgärden skall upphöra, om den avvikne återvänder eller grunden för beslutet eljest bortfaller. Detta senare kommenterar Bjerke inte, och man undrar, om stadgandet i denna del täcker något annat fall än preskription och den avviknes frånfalle. Vidare frågar man sig, vilka befogenheter förvaltaren har. Antag, att en ekonomisk brottsling satt sig i säkerhet utomlands med ett antal miljoner. Sin villa har han

¹⁾ Bjerke behandlar — i anslutning till den äldre lagen — bestämmelserna som en form av kvarstad (s. 64).

däremot inte kunnat ta med sig, varför den fås offras. Någon tanke på att återvända och gå i fängelse har han förstås inte. Kan nu förvaltaren utan vidare hyra ut villan eller sälja den för att täcka förvaltningskostnaderna? Är det därvid av betydelse, om den avviknes familjemedlemmar bor kvar i villan? Därom skulle en svensk velat få besked, gärna i ett finstilt avsnitt. Och även en norsk student kan måhända undra däröver.

På grund av min bristande förtrogenhet med den norska rätten kan det inte komma ifråga att närmare granska Bjerkes behandling av de enskilda bestämmelserna. Blott några kommentarer av mera allmän innebörd skall här framföras, och därtill skall jag göra några jämförelser mellan svensk och norsk rätt.

I inledningen till boken skulle måhända en bestämning av begreppet straffprocessuella tvångsmedel ha varit klargörande. Bjerke undviker detta och räknar i stället upp de olika tvångsmedlen. Emellertid kommer han även in på 250a § (i nya lagen 191 §), som stadgar om införande till och kvarhållande på polisstation i följande fall: 1) av den som på allmän plats stör lugn och ordning eller allmän samfärdsel; 2) av den som vägrar att efterkomma polisens befallning att avlägsna sig från sådan plats, när skälig anledning föreligger att befara störning, som nyss nämnts; 3) av den som vägrar att för polismannen uppge namn, ålder och bostad eller lämnar sådana uppgifter därom, som det finns anledning att betvivla; 4) av den som påträffas på en plats, där brott (av karaktären förbrytelse) kan antas vara begånget omedelbart dessförinnan.

Dessa stadganden vill Bjerke icke se som straffprocessuella tvångsmedel utan enbart som medel att upprätthålla ordningen (s. 14 och 19). Han anför två skäl för sin uppfattning, dels att reglerna icke förutsätter straffbar handling, dels att den drabbade icke får ställning av *siktlet*, något som i svensk rätt väl närmast motsvaras av skälig misstänkt. Motiveringen synes dock icke övertygande.

Ställningen som *siktlet* medför — liksom motsvarande begrepp i Sverige — vissa partsrättigheter, och i 97 § straffprocessloven (nya lagen 82 §) bestäms, vilka som en sådan ställning tillkommer. Men detta är en sak för sig. Ställningen som *siktlet* kan icke vara ett kriterium på vad som skall räknas till tvångsmedlen, ty sådana kan — som Bjerke själv framhåller — användas även mot tredjeman.

Vad därefter angår det andra argumentet — att reglerna icke förutsätter ett brott — är detta uppenbart felaktigt beträffande det fjärde momentet i paragrafen, även om bevisningen för brottet inte behöver vara särskilt stark. Likaså torde väl förfarandet i första momentet ej sällan vara straffbart enligt 350 § straffeloven. Om man vidare ser till ratio legis för fjärde momentet, torde denna väl närmast vara — liksom ifråga om närmast motsvarande svenska stadgande i RB 23:8 — att den som påträffas på brottsplatsen kan tänkas antingen vara gärningsmannen eller i vart fall kunna lämna viktiga uppgifter för utredningen. Syftet med stadgandet förefaller alltså att vara klart straffprocessuellt. Stadgandet synes mig därför höra hemma bland de straffprocessuella tvångsmedlen. Att man likväl inte kan förbinda några partsrättigheter med just detta tvångsmedel är förstäligt, eftersom det dels kan sättas in mot tredjeman, dels kommer på ett så tidigt stadium, att bevisningen mot den eventuellt misstänkte ofta är obefintlig eller helt ringa.

Vad däremot angår de tre föregående momenten, är jag mera beredd att dela Bjerkes uppfattning. Men skälet för att dessa måhända inte bör anses utgöra stadganden om vad man vanligen kallar straffprocessuella tvångsmedel synes mig vara, att införandet till och kvarhållandet på polisstationen här har karaktär av *sanktion* mot eller inför ett beteende, som icke accepteras av samhället.²⁾ Och sanktionskaraktären är något som åtminstone i princip och enligt nordisk rättsuppfattning ansetts främmande för de straffprocessuella tvångsmedlen. Stagandena saknar vidare en direkt anknytning till ett straffprocessuellt förfarande och har strängt taget inte sin rätta plats i en processlag. Men då de nu hamnat där, kan man förstås tänka sig även en rent formell definition, nämligen att alla tvångsmedel, som regleras i lagens tvångsmedelskapitel, skulle vara att anse som straffprocessuella.³⁾

Ett för svensk rätt främmande stadgande är, att den som är »på skjellig grunn« misstänkt för brott, varå kan följa mer än sex månaders fängelse, kan på egen begäran anhållas eller häktas, om han anför skäl, som befinns »fyldestgjørende« nya lagen 171 § 1 st. 4 och 184 § 2 st.). Som exempel på dylika skäl anför Bjerke (s. 23) stark skuld känsla, brist på bostad eller rädsla för övergrepp från andra kriminella. Strängt taget har man därmed avlägsnat sig från ändamålen med tvångsmedlen, nämligen säkrandet av bevisning, rättegång och domens verkställande. Anhållande- och häktningsstadgandena är visserligen fakultativa till formen — liksom de svenska — men fråga är, hur de tillämpas i praktiken. Om det förhåller sig så, som Bjerke påstår (s. 29), att polisen ofta sätter sig över den låt vara något opraktiska bestämmelsen om att anhållande i regel skall beslutas av rätten, ligger det då inte i farans riktning, att man anhåller, så snart man finner något anhållandeskäl (jfr. s. 34)? För polis och åklagare är det ju vanligen bekvämt att ha den misstänkte i förvar. Bjerke går inte in på frågan om det behövs någon bevisning för att den misstänktes skäl skall kunna anses »fyldestgjørende« eller om det räcker med ett påstående, som inte förefaller orimligt. Men i det snarare fallet skulle man rent av kunna tänka sig, att polisen utsätter den misstänkte för en viss press i syfte att få fram en begäran om anhållande, särskilt om det förefaller tveksamt, om någon annan anhållandegrund är tillämplig. Vid det förhållandet, att en tilltalad icke kan med någon bindande verkan åtaga sig att gå i fängelse, synes han ej heller böra få disponera över tillämpligheten av ett stadgande om straffprocessuellt frihetsberövande.

I sammanhanget bör väl påpekas, att anhållande icke får ske, om åtgärden icke står i proportion till »sakens art« och förhållandena i övrigt (nya lagen 174 § 1 st.).

I stort sett känner sig emellertid en svensk läsare någorlunda hemmastadd i tvångsmedelskapitlen; naturligt nog finns härvidlag åtskilliga skillnader mellan norsk och svensk rätt, men det gäller främst detaljfrågor. Helt annorlunda förhåller det sig, när man kommer till rättsmedlen. För svensk jurist ter det sig främmande, ja rent av exotiskt (även om det exotiska inte är mer avlägsat än den

²⁾ Se *Ekelöf*: Rättegång I s. 165.

³⁾ Jfr *Ekelöf*: Rättegång III s. 19.

anglosaxiska rätten), att de viktigaste domarna, de i grova brottmål, som bedöms av lagmannsrett som första instans, inte kan överklagas på grund av felaktig bevisvärdering. Den oskyldigt dömda kan alltså inte få ändring med mindre än att han kan pretera resningsskäl.

Denna ordning har setts som en konsekvens av jurysystemet. Men juryns viktigaste funktion kan anses ha varit att skydda undersåtarna mot en auktoritär furste- eller statsmakt, som kunde dirigera även dömandet. Med en sådan funktion stämmer väl överens, att juryns friande i sakfrågan inte får överprövas. Däremot motiverar funktionen inte ett överprövningsförbud, då den tilltalade fällt.

Som en konsekvens av förbudet mot överprövning av bevisfrågorna får man måhända se frånvaron av krav i lagen på att en brottmålsdom skall innehålla en redogörelse för rättens bevisvärdering. Ej heller Rättegångsbalken uppställer explicit detta krav, men vi har åtminstone motivuttalanden därom, och i doktrinen framhävs nödvändigheten av en sådan redogörelse med hänsyn inte bara till parterna utan till domstolen själv, så att den icke försummar att pröva sin egen bevisvärdering. Bjerke (s. 72 och 81) nöjer sig emellertid med ett konstaterande av att redogörelsen inte är nödvändig. Detta gäller även de lindrigare brottmål, som handläggs av by- eller herredsrett som första instans, trots att sakfrågan i sådana mål kan överprövas efter användande av det devolutiva rättsmedlet »fornyset behandling«.

Därvidlag krävs dock prövningstillstånd. Bjerke menar (s. 68), att en obegränsad fullföljdsrätt skulle fullständigt spränga domstolarnas kapacitet och medföra stora kostnader. Argumentet ter sig föga övertygande för en läsare i Sverige, där vi i sekler haft fri fullföljdsrätt till andra instans i brottmål utan katastrofal effekt på statens affärer.

När det gäller det främsta rättsmedlet »anke«, finner en svensk läsare det något ensidigt att som Bjerke — och i viss mån även lagen — så hårt anknyta överprövningsgrunderna till *fel* av underinstansen (se s. 74 f.). Det förefaller, som om man inte reflekterat över att part kan ha anledning överklaga en fullt korrekt dom. En sådan kan ju vara materiellt oriktig. Domstolen dömer nämligen på grundval av processmaterialet, och detta kan vara ofullständigt. Visserligen skiljer sig också härvidlag norsk och svensk rätt åt. Om — såsom vid anke — sakfrågan icke får överprövas, bortfaller ju möjligheten att i rättsmedelsinstansen åberopa ny bevisning i denna del. Men förbudet är icke alldeles fullständigt, ty straffrihetsgrunder faller tydligen icke »under skyldspörsmålet«, och därom kan ju bevisning föras. Vidare synes en norsk domstol icke vara så strängt begränsad till åklagarens gärningsbeskrivning som en svensk, varför den norske åklagaren inte har samma anledning att överklaga för att i rättsmedelsinstansen åberopa sådana omständigheter, som han försummat att göra gällande i underinstansen. Det vill även synas, som om den norske åklagarens möjligheter att justera åtalet i högre rätt vore färre än den svenskes. Men helt obefintliga torde de icke vara,⁴⁾ om jag förstätt saken rätt.

⁴⁾ *Skere*: Den norske straffeprocess II s. 18.

Därmed kan åklagarens motivering av sitt överklagande vara: Underinstansen gjorde visserligen rätt, när den frikände den tilltalade, ty processmaterialet förslog ej till en fällande dom. Men vid beaktande av de nya omständigheter, som nu framkommit, är den tilltalade skyldig, låt vara att gärningen är att anse som ett annat brott än underrätten bedömt. En tilltalad kan också hävda — kanske särskilt vid fall av kriminaliserad culpa — att gärningen vid beaktande av ytterligare omständigheter ej längre framstår som straffbar. Men detta behöver ju inte innebära, att underinstansen gjort något fel. Det kan vara rätt att döma fel, för att uttrycka sig paradoxalt. Hur ett sådant överklagande skall bedömas enligt norsk rätt, om det nu alls kan förekomma, vågar jag inte ha någon uppfattning om, och Bjerkes framställning lämnar läsaren utan besked.

Skillnaderna mellan den norska ordningen för överklagande och motsvarande svenska ter sig således enorma. Och som svensk vill man gärna yvas litet över rättegångsbalken med alla dess rättssäkerhetsgarantier. Men hur förhåller det sig *egentligen*? Är det måhända som Predikaren sade: »then wise hafwer sin ögon i hufwudet; men the dårar gå i mörkret: och märkte (jag) dock, at them ena går som them andra«. Vad blir alltså effekten av skillnaderna? Är det flera oriktiga straffdomar som står sig i Norge än i Sverige? Det får vi aldrig veta. Vi får nöja oss med att på var vårt håll lagstifta och döma efter bästa förstånd.

Robert Boman

Elmar Giemulla & Otfried Brock: Auslieferungstabelle. Carl Heymanns Verlag KG. Köln 1982. ISBN 3-452-19141-9. XI + 256 s. Ca. DM 70.

Skematiska översigter över hvilke regler der gælder for udlevering mellem Vest-tyskland og alverdens lande. Det drejer sig dels om intern tysk lovgivning, dels om bi- eller multilaterale overenskomster som f. eks. den europæiske af 1957. Først gennemgås de enkelte delikter i straffeloven m. m. i forhold til hvert land. Forfatterne fremhæver herved, at Sverige udtrykkeligt betoner, »dass eine Auslieferung bei offensichtlich schlechter Begründung abgelehnt wird«. Derpå gennemgås de enkelte landes forhold til særligt vigtige tillægsspørgsmål, f. eks. om bedømmelsen af politiske forbrydere og om der tages humanitære hensyn ved afgørelsen »Teilweise fällt darunter... dass der Verfolgte erwarten kann, einer Strafe ausgesetzt zu sein, die... barbarisch ist oder im offensichtlichen Missverhältniss zur Zuwiderhandlung steht; insbesondere ist dies so in Dänemark und Schweden«. Som bilag findes den tyske udleveringslov og den europæiske udleveringstraktat.

Vagn Greve

Tone Århelle: Pornografiens vilkår i Norge. En undersøkelse av domstolspraksis i Oslo 1953 — 78 ♀ kvinneverrettslige studier. Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 1/81. Universitetsforlaget 1981. 95 s. samt bilag. 52,00 n.kr.

Pornografi har i de senere år været genstand for mange studier. De fleste (også de professionelle) er foretaget af mænd. Kriminologer og psykologer. Få er foretaget af kvinder. Og mig bekendt er Tone Århelles afhandling den første selvstændige rettlige analyse i Skandinavien af pornografi. Alene derfor, og fordi afhandlingen er udkommet i kvinneverrettslige studier fra det dynamiske og progressive kvinderetsmiljø ved universitetet i Oslo, er afhandlingen spændende.

Afhandlingen bygger på en kvindepolitisk antagelse om pornografiens kvindeundertrykkende karakter. Om afhandlingens kvindereftlige relevans siger Århelle selv: »Også en avhandling som denne, som er bygget i det vesentlige på en rettsdogmatisk undersøkelse av tradisjonelle rettskilder og etter tradisjonell juridisk metode, er kvinneverrettslig relevant fordi søkelyset rettes mot et rettsområde som har betydning for kvinner.« (s. 4—5).

Efter en sproglig definition af pornografi (der som bekendt betyder beskrivelser om skøger) og en gennemgang af den norske straffelovs § 211 og tilgrænsende paragraffer analyserer afhandlingen den rettlige standard 'utugt', der er nøgleordet i gerningsbeskrivelsen i § 211. Hovedvægten i kapitlet lægges på en analyse af retspraksis på området fra 1953—78. Domsanalysen viser, hvordan begrebet utugt har gennemløbet en udvikling fra i midten af 50'erne at omfatte »erotisk utfordrende stillinger og fotos hvor kjønnspartiet framheves tydelig« til i slutningen af 70'erne at omfatte »framstilling av samleier, gruppesamleier, både heterofile og homofile, fotografert i nærbilder og med fokusering på kjønnsorganerne«, samt »sex og vold, sexuel omgang med barn og dyr«. (s. 35). Det utugtiges områder er altså blevet betydeligt indsnævret i takt med pornografiens udvikling. Håndhævelsen af pornografiforbuddet synes også at være blevet væsentligt lempeligere fra de norske myndigheders side. Det fremgår endog af afhandlingen, at »politiets manglende kapacitet« til effektivt at hamle op med pornoproblemet i nogle tilfælde er blevet betragtet som formildende omstændighed i dommene. Århelle konstaterer, ikke uventet, at pornoforhandlernes profit er steget betragteligt i perioden.

Del 3 indeholder bl. a. en kønsideologisk analyse af 50 pornohefter, som Oslos sædelighedspoliti har anset for repræsentative for markedet. Århelles analyse gen-driver efter min mening klart påstande om, at porno udtrykker sexuel ligestilling mellem kønnene og ikke en undertrykkelse af kvinder. Hvis ligestilling betyder, at begge køn fremstilles i stereotypi og objektiveret, er det måske overfladisk set rigtigt. Men Århelles kvantitative og kvalitative billedanalyse (s. 65—66) efterlader ingen tvivl om, at pornografi så åbenbart henvender sig til mænd og sigter på opfyldelsen af deres behov. Dette kapitel og et kapitel om pornografi, sexualitet og kvindeundertrykkelse, der bl. a. indeholder en — lidt overfladisk — afvisning af Berl Kutchinskys teori om pornoens effekt, overskrider den rene retsdogmatiske analyse. Men disse afsnit indgår desværre ikke i grundlaget for de retspolitiske

vurderinger og den retspolitiske konklusion. Den ligger helt inden for retsdogmatikken.

Århelle konkluderer, at det strafferetlige utugtsbegreb har et for snævert køns-moralsk indhold, og at myndighedernes håndhævelse af pornoforbuddet er lemfældig og inkonsekvent, samt at sanktionerne er for milde. De lege ferenda ønsker hun at imødegå den kvindeundertrykkende pornografi med en strafbestemmelse mod kønsdiskrimination. Århelle mener, at et sådant forbud ud over de konkrete sanktionsmuligheder vil have en holdningsskabende effekt, »en symbolfunksjon som viser at samfundet fordømmer kjønsdiskriminerende utsagn«. (s. 91).

Århelles konklusion viser efter min mening den grundlæggende svaghed ved de begrænsninger det fører til for kvinderetten udelukkende at bevæge sig inden for retsdogmatikken og traditionel juridisk metode. Juraen er en væsentlig del af den herskende samfundsideologi, og retsdogmatikken fører ikke til spørgsmål. Den leder tværtimod næsten direkte til den konklusion, at løsningen på et problem ligger i ny lovgivning eller nye forbud. Et forbud kan naturligvis være en delløsning også i en kvindepolitisk sammenhæng. Men jeg savner svar på alle de spørgsmål, der ikke stilles, for at vurdere, om det er tilfældet. Nogle af disse spørgsmål er: Hvorfor håndhæver myndighederne ikke pornografiforbuddet, som er en forbrydelse med en strafferamme på op til to års fængsel? Hvad kan der gøres for, at det sker? Hvilke konsekvenser vil der være af en så almen retliggørelse af et væsentligt område af kampen imod den ideologiske kvindeundertrykkelse? Et forbud mod kvindediskrimination kan muligvis vinde flertal i det norske Storting. Men vil forbuddet blive andet end (mands-)samfundets symbol på, at det har gjort noget mod kvindediskriminationen? Vil retsmyndighederne, der som bl. a. påpeget af Thomas Mathiesen i »Ideologi og motstand« er en ekstrem patriarkalsk samfundsinstitution, kunne finde større kapacitet til at håndhæve et vanskeligt afgrænset forbud mod kvindediskrimination? Vil kvindebevægelsen have styrke til at sikre en håndhævelse?

Alle disse spørgsmål mangler jeg svar på for at kunne vurdere den kvindepolitiske betydning af Århelles konklusion. Men de ligger uden for en retsdogmatisk analyse. Uanset min grundlæggende uenighed i Århelles konklusion, synes jeg imidlertid, at afhandlingen er et væsentligt bidrag til udviklingen af kvinderettens område.

Nell Rasmussen